

ROMAN DUDA

CHRZEŚCIJAŃSKIE STUDIUM SPOŁECZNE (1986–1990)

Jesienią 1985 roku ówczesny minister nauki i szkolnictwa wyższego „nie potwierdził” mego wyboru na stanowisko dziekana Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii Uniwersytetu Wrocławskiego, którym prawomocnie byłem od 1 września 1984 roku. Reakcja ministra nastąpiła w wyniku zmiany ustawy o szkolnictwie wyższym, ograniczającej samorządność uczelni¹; razem ze mną zwolnionych zostało w ten sposób z różnych funkcji 7 osób na naszym uniwersytecie, a w całym kraju – kilkadziesiąt. Zacząłem się rozglądać za innymi możliwościami aktywności. Mogłem się skupić na pracy naukowej (właśnie wychodziła drukiem moja monografia o topologii²), ale to mi nie wystarczało. Czułem w sobie wówczas potrzebę działania. Utrzymywałem przyjacielskie kontakty z Arcybiskupim Komitetem Charytatywnym³, który współorganizowałem w 1982 roku, a potem (do momentu objęcia funkcji dziekana) przez ponad dwa lata byłem jego przewodniczącym. Później Komitet działał już bardzo dobrze beze mnie.

Zastanawiałem się niedługo, przyszła mi bowiem do głowy następująca myśl: system komunistyczny się kruszy, więc nadejdą zmiany, a zatem trzeba się na nie przygotować intelektualnie i kadrowo. Podzieliłem się tą myślą z prof. Józefem Łukaszewiczem, któremu się to podobało i razem poszliśmy do ks. kardynała Henryka Gulbinowicza. Ksiądz kardynał zaaprobował ideę i zasugerował wizytę u ks. dr. Franciszka Głoda, proboszcza parafii przy kościele św. Elżbiety przy ul. Grabczyńskiej. Ksiądz Franciszek, znany z sympatii do „Solidarności” (m.in. przecho-

¹ Ustawa z dnia 25 lipca 1985 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 1985, nr 36, poz.167).

² R. Duda, *Wprowadzenie do topologii*, t. 1–2, Warszawa 1986 (Biblioteka Matematyczna, t. 61).

³ Arcybiskupi Komitet Charytatywny powstał na początku 1982 r. z inicjatywy grupy działaczy Duszpasterstwa Akademickiego „Pod Czwórką” i Klubu Inteligencji Katolickiej we Wrocławiu. Świadczył pomoc poszkodowanym przez wprowadzenie stanu wojennego, przede wszystkim internowanym i aresztowanym oraz ich rodzinom. Działał w sekcjach, a współpracowało z nim ok. 200 osób. Więcej informacji: *Arcybiskupi Komitet Charytatywny „Pod Czwórką”*, red. Z. Dillenius, materiały archiwalne, artykuły wspomnieniowe zebrała E. Machowczyk, Wrocław 1997; R. Duda, *Arcybiskupi Komitet Charytatywny we Wrocławiu zakończył swoją działalność*, „Nowe Życie” 2011, R. 34, nr 11, s. 4–5.

wywał u siebie wiosną 1982 roku ukrywającego się wtedy prof. Mieczysława Złata), miał już u siebie Diecezjalne Studium Społeczne. O przebiegu naszej wizyty u niego mówi zachowana poniższa notatka⁴, podpisana przez trzech uczestników rozmowy.

Notatka
z rozmowy odbytej dnia 3 lipca 1986 r. w sprawie organizacji
Chrześcijańskiego Studium Społecznego we Wrocławiu

W rozmowie uczestniczyli: ks. dr Franciszek Głód⁵, prof. Roman Duda⁶, prof. Józef Łukaszewicz⁷.

Zgodnie z sugestią ks. kardynała Henryka Gulbinowicza inicjatorzy powołania Chrześcijańskiego Studium Społecznego zwrócili się do ks. dra Franciszka Głoda z propozycją afiliacji Studium przy parafii św. Elżbiety we Wrocławiu, przedstawiając mu założenia programowe i organizacyjne Studium.

Ks. dr F. Głód zaakceptował koncepcję Studium i wyraził zgodę na prowadzenie Studium w jego parafii, wysuwając następujące propozycje:

- 1) Chrześcijańskie Studium Społeczne powinno działać jako nowy kierunek prowadzonego już przy parafii św. Elżbiety trzyletniego Studium Teologicznego Archidiecezji Wrocławskiej.
- 2) Ze względu na możliwość łączenia zajęć na obu kierunkach, teologicznym i społecznym, Studium Społeczne należałoby prowadzić w rytmie całodziennych sesji niedzielnych, raz w miesiącu, z rozłożeniem programu na trzy lata.

Przyjmując sugestie ks. Głoda rozmówcy postanowili, że:

- a) Nowy kierunek społeczny na Studium Teologicznym przy parafii św. Elżbiety rozpocznie pracę w październiku 1986 r.
- b) Organizatorzy zwrócą się do duszpasterza świata pracy ks. St. Orzechowskiego⁸ z prośbą o pomoc w przeprowadzeniu rekrutacji kandydatów na kierunek społeczny.
- c) We wrześniu zbierze się Rada Programowa nowego kierunku w składzie: ks. dr Franciszek Głód, prof. Roman Duda, prof. Józef Łukaszewicz, prof. Andrzej Wiktor⁹, prof. Mieczysław Zlat¹⁰. Rada ta przedyskutuje i zatwierdzi program kierunku społecznego (zmodyfikowany ze względu na nowy rytm pracy) oraz omówi pozostałe sprawy organizacyjne.
- d) W późniejszym terminie zwoła się zebranie opiekunów poszczególnych bloków programu zajęć.

Zebrani omówili także propozycje obsady personalnej poszczególnych wykładów na kierunku społecznym. Sugerowano zwrócenie się do różnych specjalistów, między innymi do ks. rektora

⁴ Zachowane przeze mnie materiały o działalności Studium przekazałem do Ossolineum (Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. akc. 19-20/18). Działalność naszego Studium przedstawia również ks. F. Głód w książce *Z życia parafii św. Elżbiety we Wrocławiu 1972–2007* (Wrocław 2007) w rozdziale 11: *Tajne nauczanie w okresie stanu wojennego*. Mowa w nim m.in. o zabiegach SB, dotyczących zlikwidowania Studium.

⁵ Franciszek Głód (1939–) – duchowny, proboszcz parafii św. Elżbiety Węgierskiej we Wrocławiu w latach 1977–2015, inicjator i organizator wielu działań charytatywnych.

⁶ Roman Duda (1935–) – matematyk, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego. Przewodniczący AKCh (1982–1984).

⁷ Józef Łukaszewicz (1927–2013) – matematyk, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego. Współzałożyciel Klubu Inteligencji Katolickiej we Wrocławiu, członek Prymasowskiej Rady Społecznej.

⁸ Stanisław Orzechowski (1939–) – duszpasterz akademicki (od 1967 r. w DA „Wawrzyny”), duszpasterz ludzi pracy diecezji wrocławskiej.

⁹ Andrzej Wiktor (1931–) – biolog, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego.

¹⁰ Mieczysław Zlat (1927–2014) – historyk sztuki, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego.

Józefa Majki¹¹, ks. dra Ignacego Deca¹², ks. dra Tomasza Hergesela¹³, ks. doc. Romana Rogowskiego¹⁴, ks. mgra Zenona Stonia¹⁵.

Zebrani postanowili zwrócić się do ks. kardynała Henryka Gulbinowicza z zaproszeniem na inauguracyjną sesję kierunku społecznego.

Rezultatem tej wizyty było powołanie Chrześcijańskiego Studium Społecznego w omówionym kształcie. Zainteresowanie Studium było tak wielkie, że byliśmy zmuszeni dokonać selekcji chętnych, ale i tak przyjęliśmy blisko 90 osób w czasie kolejnych comiesięcznych sesji (dni zajęć). Przygotowania organizacyjne zajęły nam kilka miesięcy, wskutek czego Studium rozpoczęło działalność z miesięcznym opóźnieniem w stosunku do Studium Teologicznego. Inauguracja odbyła się 9 listopada 1986 roku z udziałem ks. kardynała, który parę miesięcy wcześniej poparł naszą inicjatywę i przez cały okres działalności Studium otaczał je życzliwą opieką. Do końca pierwszego roku szkolnego 1986/1987 odbyło się 8 sesji (w niedziele 9 listopada, 14 grudnia, 11 stycznia, 8 lutego, 8 marca, 12 kwietnia, 10 maja, 14 czerwca). W następnych latach tych sesji każdego roku było 9, a nadto każdego roku odbywały się Dni Skupienia.

W początkowym okresie działalności Studium zostały też opracowane podstawowe dokumenty, które regulowały jego działalność do końca istnienia i najlepiej mówią o przyświecających nam intencjach i sposobie funkcjonowania.

Chrześcijańskie Studium Społeczne Część ogólna

1. Studium Społeczne działa jako drugi kierunek na Studium Teologicznym Archidiecezji Wrocławskiej. Niesie ono pomoc intelektualną i moralną tym wszystkim, którzy pragną zrozumieć świat współczesny i jego problemy, by w oparciu o nauczanie Kościoła znaleźć swoje w nim miejsce.
2. Opiekę nad działalnością Studium sprawuje Rada Programowa powoływana przez księdza metropolitę kardynała Henryka Gulbinowicza.
3. Celem Studium jest wyrobienie aktywnej postawy intelektualnej i moralnej wypływającej z chrześcijańskiej inspiracji. Oczekuje się, że udział w zajęciach nie tylko ułatwi uczestnikowi rozumienie etyki społecznej i związanych z nią problemów, ale także ułatwi mu ugruntowanie własnego światopoglądu w duchu dialogu.
4. Rekrutacja na Studium odbywa się poprzez duszpasterstwa parafialne, a szczególnie przez duszpasterstwa specjalistyczne. Oczekuje się, że absolwent Studium będzie animatorem samokształcenia i innych działań w swoim środowisku.
5. Zajęcia na Studium trwają 3 lata, odbywają się one raz w miesiącu, w ustaloną niedzielę, przez 10 miesięcy w roku¹⁶.

¹¹ Józef Majka (1918–1993) – duchowny, teolog i socjolog. W latach 1970–1988 rektor Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego.

¹² Ignacy Dec (1944–) – duchowny, teolog.

¹³ Tomasz Hergesel (1943–) – duchowny, teolog.

¹⁴ Roman Rogowski (1936–) – duchowny, teolog.

¹⁵ Zenon Stoń (1952–) – duszpasterz akademicki i środowisk górskich.

¹⁶ Tak zapisaliśmy, ale potrzeba dostosowania się do kalendarza akademickiego (większość naszych wykładowców była nauczycielami akademickimi) sprawiła, że każdego roku tych sesji było 9, od października do czerwca włącznie.

6. Na jedną edycję Studium przyjmuje się około 50 osób. Słuchacze otrzymują arkusze zaliczeń, w których dokonuje się wpisów zajęć i kolokwiów.
7. Dominującą formę zajęć stanowią konwersatoria i seminaria, wymagające aktywności każdego uczestnika. Wykłady będą ograniczone do niezbędnego minimum.
8. Pożądane jest organizowanie Dni Skupienia.
9. Słuchacze Studium mogą korzystać z biblioteki parafialnej, w której znajdują się także książki zakupione [na potrzeby Studium – R.D.] służące realizacji programu.
10. Przewiduje się sporządzenie konspektu z przeprowadzanych zajęć celem późniejszego opracowania go w formie skryptu dla kolejnych edycji Studium. Za zgodą prowadzącego poszczególne zajęcia mogą być nagrywane na kasyety.
11. Tematycznie zajęcia dzielą się na 5 bloków:
 - FiT – Filozofia i Teologia,
 - NSK – Nauka Społeczna Kościoła,
 - HiK – Historia i Kultura,
 - NSiP – Nauki Społeczne i Psychologiczne,
 - P – Nauki Przyrodnicze.
 Każdy blok ma swego opiekuna w Radzie Programowej i osobę prowadzącą, która przedstawia projekt programu, a po zatwierdzeniu go przez Radę kieruje jego realizacją. Część zajęć osoby prowadzące przeprowadzają same, a do innych mogą (za zgodą opiekuna w Radzie Programowej) zapraszać osoby z zewnątrz. Niektóre zajęcia powinny prowadzić osoby duchowne.
12. W bloku Filozofii i Teologii będzie przedstawiony Bóg jako źródło, podstawa i cel rzeczywistości, chrześcijańska koncepcja człowieka oraz przedyskutowane niektóre problemy z kręgu nauki i wiary.

Celem bloku Nauka Społeczna Kościoła jest dojście do nauczania Jana Pawła II, czemu będzie służyć przegląd rozmaitych dziedzin działalności ludzkiej, takich jak: nauka, sztuka, praca, społeczeństwo oraz omówienie podstawowych pojęć z kręgu myśli społecznej, koniecznych do zrozumienia nauczania Papieża.

Blok Historii i Kultury będzie się koncentrował na historycznym ujęciu cywilizacji chrześcijańskiej i jej znaczeniu, roli i wpływie na życie społeczne, polityczne i każdego obywatela Rzeczypospolitej z osobna, ze szczególnym uwzględnieniem problemu Śląska.

Celem bloku Nauki Społeczne i Psychologiczne jest przedstawienie słuchaczom wiedzy o relacji człowiek – społeczeństwo ze szczególnym uwzględnieniem problemu wolności. Zostanie przedstawiony, w aspekcie historycznym i współczesnym, wysiłek myśli ludzkiej zmierzającej do zrozumienia człowieka jako wolnej osoby i do rozumienia drugiego człowieka oraz całego otoczenia społecznego. W szczególności zostanie pokazane, jak w sferze projektów wielkich myślicieli i konkretnych działań społecznych spotykają się siły personalizacji (dążenie do wolności i godności) z siłami depersonalizacji (manipulacja, zniewalanie, niedojrzałość moralna). Oprócz problematyki z zakresu etyki życia społecznego przewiduje się tu encyklopedyczne informacje z takich dziedzin jak prawo (prawo pracy, prawa człowieka), ekonomia (jaka może być), socjologia (podstawowe pojęcia socjotechniki), doktryny społeczno-polityczne itp.

W bloku Nauk Przyrodniczych omawia się świat materialny jako dar Boga w świetle zagrożeń wynikających z ideologii niekontrolowanego postępu.

Program przedstawiony w punkcie 12 tej części ogólnej był ambitny. Naszą wszelako intencją, zamiarem inicjatorów i wykładowców, którzy z wielkim osobistym zaangażowaniem w to dzieło weszli, nie były systematyczne studia w jakimś zakresie, ale otwieranie słuchaczy na pewne zagadnienia, przekonywanie ich o znaczeniu „hipotezy Boga” dla rozumienia świata i o wartości nauki społecznej Kościoła dla życia społecznego oraz zachęcanie do samodzielnej pracy. Do końca istnienia Studium staraliśmy się te cele realizować.

Uzupełnieniem części ogólnej była część szczegółowa, poświęcona organizacji zajęć w czasie sesji, przydziałowi liczby godzin na poszczególne bloki (przydział, rozpisany w przytoczonym niżej dokumencie na 10 sesji, później został stosownie zmodyfikowany na 9 sesji) oraz przedstawieniu opiekunów bloków (odbiorcą tych i innych dokumentów o działalności Studium był ks. kardynał). Opiekunowie byli bardzo ważni, nie tylko bowiem sami wykładali, ale także dobierali wykładowców w ramach swoich bloków i odpowiadali za nich. Pierwsi czterej opiekunowie pełnili swe funkcje z dużym zaangażowaniem do samego końca. Tylko prof. Romuald Nowicki wkrótce zrezygnował, ale z powodzeniem zastąpił go prof. Andrzej Wiktor, wspierany przez prof. Tadeusza Krupińskiego¹⁷.

Chrześcijańskie Studium Społeczne
Część szczegółowa

I. Program ramowy dnia zajęć:

10.00–11.20 – zajęcia I,
11.30–12.50 – zajęcia II,
13.00–14.00 – msza św.,
14.00–15.00 – agapa,
15.00–16.20 – zajęcia III.

II. Siatka godzin

Przedmiot	rok I	rok II	rok III	Razem
FiT	5	5	5	15
NSK	5	5	5	15
HiK	7	4	4	15
NSiP	4	6	8	18
P	2	5	3	10
Rezerwa	1	5	5	11
Razem	24	30	30	84

III. Opiekunowie bloków:

Filozofia i Teologia – dr Roman Skawiński¹⁸ (adres...)

B. pracownik naukowy Akademii Medycznej. Nawrócony filozof-marksista, o czym pisał w „Tygodniku Powszechnym” (w odpowiedzi na ankietę „Dlaczego przychodzi?”). Występował z odczytami w Tygodniu Kultury Chrześcijańskiej. Po usunięciu z uczelni pracuje w spółdzielni robót wysokościowych.

Społeczna Nauka Kościoła – dr Jerzy Peisert¹⁹ (adres...)

Parafia Macierzyństwa Najświętszej Marii Panny. Pracownik naukowy Politechniki Wrocław-

¹⁷ Tadeusz Krupiński (1930–2007) – antropolog, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego, członek Prymasowskiej Rady Społecznej.

¹⁸ Roman Skawiński (1937–2004) – filozof, pracownik naukowy Akademii Medycznej we Wrocławiu.

¹⁹ Jerzy Peisert (1947–) – fizyk, pracownik naukowy Politechniki Wrocławskiej.

skiej. Znają go: ks. bp Adam Dyczkowski²⁰, ks. prałat Aleksander Zienkiewicz²¹.

Historia i Kultura – dr Adolf Juzwenko²² (adres...)

Zna go osobiście ks. kardynał.

Nauki Społeczne – dr Maciej Kałuszyński²³ (adres...)

B. pracownik naukowy Politechniki Wrocławskiej. Aktywny w ruchu samokształceniowym młodzieży licealnej. Po usunięciu z uczelni pracuje jako archiwista w Elwro. Zna go doc. [Zygmunt – R.D.] Gałdzicki²⁴.

Nauki Przyrodnicze – prof. dr Romuald Nowicki²⁵

Jeden z usuniętych dziekanów na Politechnice Wrocławskiej, bardzo lubiany przez młodzież studencką. Współpracuje z Kościołem w ruchu odczytowym. Znają go ks. bp Adam Dyczkowski, ks. Stanisław Orzechowski, ks. Adam Wiktor²⁶.

Jak wspomniałem, w pierwszym roku działalności Studium, tj. w roku szkolnym 1986/1987, inauguracja nastąpiła w listopadzie (z udziałem ks. kardynała) i był to jedyny rok, w którym sesji było tylko 8 (daty powyżej). Później kalendarz 9 sesji w roku był utrzymywany z żelazną dyscypliną. Na sesjach zawsze odbywały się trzy planowane zajęcia, na które opiekunowie ściągali interesujące, kompetentne osoby z ciekawymi, aktualnymi tematami. Oczywiście nie mogły to być studia systematyczne, ale otwierały ludzi na świat, pozwalały się wzajemnie poznać i wielu słuchaczy autentycznie z uczęszczania na Studium skorzystało.

O pierwszym roku działalności Studium mówi poniższe sprawozdanie.

Sprawozdanie z pierwszego roku działalności Chrześcijańskiego Studium Społecznego

Studium zostało powołane przez J.E. Ks. kardynała rok temu i działa przy Studium Teologicznym Archidiecezji Wrocławskiej w parafii św. Elżbiety pod kierunkiem ks. dra F. Głoda.

Na I rok zostało przyjętych 85 osób ze środowisk ludzi pracy, o różnym wykształceniu, wieku i miejscu zamieszkania:

- a) wykształcenie podstawowe ma 19 osób, średnie – 42, wyższe – 24;
- b) 17 osób ma wiek do 29 lat, 35 osób w wieku 30–39 lat, 35 osób – powyżej 40 lat;
- c) 24 kobiety, 61 mężczyzn;
- d) 33 osoby z Wrocławia, 62 – spoza, w tym: 13 z Wałbrzycha, 11 z Bielawy, 5 z Legnicy, ponadto z: Kowar, Brzegu Dolnego, Głuszycy, Lubina, Nowej Soli, Sobótki, Wołowa, Milicza, Dzierżonowa itd.

²⁰ Adam Dyczkowski (1932–) – duchowny, biskup pomocniczy wrocławski w latach 1978–1992.

²¹ Aleksander Zienkiewicz (1910–1995) – duszpasterz akademicki, twórca duszpasterstwa akademickiego „Pod Czwórką”.

²² Adolf Juzwenko (1939–) – historyk, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego. Od roku 1990 – dyrektor Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.

²³ Maciej Kałuszyński – etyk, pracownik naukowy Politechniki Wrocławskiej.

²⁴ Zygmunt Gałdzicki (1927–2012) – ekonomista, pracownik naukowy Politechniki Wrocławskiej, działacz Klubu Inteligencji Katolickiej we Wrocławiu.

²⁵ Romuald Nowicki (1931–2010) – elektronik, pracownik naukowy Politechniki Wrocławskiej.

²⁶ Adam Wiktor SJ (1947–1999) – w latach 1978–1987 proboszcz parafii św. Klemensa Dworzaka we Wrocławiu, gdzie zorganizował Duszpasterstwo Ludzi Pracy.

Zajęcia odbywają się regularnie co miesiąc przy znakomitej (mimo surowej zimy i uciążliwych dojazdów) frekwencji.

Wykładali, m.in., ks. bp Adam Dyczkowski, ks. prof. Ignacy Dec, prof. Roman Duda, prof. Andrzej Wiktor, dr Adolf Juzwenko – wszyscy z Wrocławia.

Zajęcia rozpoczynają się modlitwą, w trakcie zajęć jest msza św., a ponadto w dniach 4–5 kwietnia 1987 odbyły się w Bielawie Dni Skupienia dla słuchaczy Studium. Konferencję wygłosił ks. Zenon Stoń.

Zainteresowanie Studium jest wielkie, nie wszystkich chętnych zdołaliśmy w zeszłym roku przyjąć.

Studium jest dotychczas finansowane ze źródeł społecznych.

Rada Programowa Studium, w składzie powołanym rok temu przez J.E. Ks. kardynała, podjęła decyzję o rozpoczęciu zapisów na kolejny I rok Studium, w tym samym miejscu, według tego samego programu, tymi samymi siłami. [...]

Studium się rozwijało, rekrutację przeprowadzaliśmy czterokrotnie (w latach 1986, 1987, 1988, 1989). W konsekwencji tego rozwoju w naszym drugim roku szkolnym 1987/1988 prowadziliśmy równoległe zajęcia dla roczników I i II, a w latach następnych – równoległe dla roczników I, II i III. Absolwentów trzyletniego Studium mieliśmy dwukrotnie, w latach 1989 i 1990.

Atmosfera w czasie sesji i Dni Skupienia była wspaniała. Sesje odbywały się w domu parafialnym przy ul. Grabiszyńskiej i warunki lokalowe mieliśmy dobre (w czasie pierwszego roku działalności było to jedno spore audytorium i mała salka w suterenie dla sekretarza i na potrzeby agapy; w następnych latach przybyły dwie mniejsze salki). W czasie zajęć i przerw cały czas byliśmy razem, wszyscy ze wszystkimi, co bardzo ułatwiało nawiązywanie bliższych relacji. Słuchacze I rocznika samorzutnie powołali samorząd. Później poszerzył się on na kolejne roczniki i był bardzo aktywny, służąc wielką pomocą, zwłaszcza przy organizacji agap i Dni Skupienia (Bielawa, 4–5 maja 1987; Jelenia Góra, 10–12 czerwca 1988; Jugowice, 1989).

Finansowanie prac Studium było „społeczne”, a wydatki ograniczane do minimum. Nie było samowoli, Rada Programowa ustaliła bowiem obowiązujące na Studium stałe stawki: sekretarz dr Roman Skawiński (miał bardzo dużo pracy, a wykonywał ją z wielkim zaangażowaniem i bardzo solidnie) otrzymywał 5000 zł miesięcznie, honorarium dla wykładowcy miejscowego wynosiło 2000 zł (nie wszyscy je pobierali), honorarium dla wykładowcy przyjezdnego – 5000 zł, ponadto książki i kasety, rozliczane według rachunków. Innych wydatków nie mieliśmy. Co roku sprawdzaliśmy dochody i wydatki, nigdy nie było zastrzeżeń. Do głównych źródeł dochodów należały: dotacja podziemnego Społecznego Komitetu Nauki²⁷ (byłem członkiem jego wrocławskiego oddziału; centrala aprobowała

²⁷ Społeczny Komitet Nauki (tzw. profesorski) we Wrocławiu był strukturą podziemną, działającą w latach 1985–1990 w pięcioosobowym składzie, w stałym kontakcie z ośrodkiem warszawskim. Podstawowym celem Komitetu było monitorowanie wrocławskiego środowiska akademickiego pod kątem represji i zagrożeń, wspieranie niezależnych inicjatyw akademickich, a także przydzielanie prywatnych stypendiów z zagranicy. Komitet wydał 7 numerów „Biuletynu Informacyjnego SKN”. Por. K. Pigoń, *Społeczny Komitet Nauki we Wrocławiu (1982–1990)*, „Rocznik Wrocławski” 2001, t. 7, s. 177–188.

cel i desygnowała na to pewne środki) oraz wkład ks. Franciszka Głoda z dochodów parafii.

Nie zachowały się programy sesji z pierwszego roku działalności, natomiast w roku szkolnym 1987/1988 sesje odbyły się w dniach 11 października, 8 listopada, 13 grudnia, 10 stycznia, 14 lutego, 13 marca, 10 kwietnia, 8 maja, 12 czerwca. Zajęć było więc 54 (3 w czasie każdej sesji razy 9 sesji, razy 2 roczniki). Programy większości sesji się zachowały, więc można je odtworzyć, ale dla zobrazowania poziomu i różnorodności tematycznej przedstawiam poniżej tylko wybór tematów i wykładowców z roku 1987/1988:

Dr Adolf Juzwenko, *Chrześcijaństwo w dziejach Polski* (rocznik I – 8 listopada),
O. Ludwik Wiśniewski OP²⁸, *Spotkanie* (oba roczniki I i II – 8 listopada),

Dr Maria Sujak²⁹, *Manipulacja i obrona przed manipulacją* (rocznik I – 13 grudnia),

Doc. dr hab. Karol Modzelewski³⁰, *Europa Wschodnia przed przyjęciem chrześcijaństwa* (rocznik I – 13 grudnia),

Doc. dr hab. Krystyn Matwijowski³¹, *Reformacja* (rocznik II – 13 grudnia),

Dr Stanisław Cebrat³², *Etyka a genetyka, problem eugeniki* (rocznik II – 13 grudnia),

Dr Jerzy Peisert, *Zasady życia społecznego według nauczania społecznego Kościoła* (rocznik II – 13 grudnia),

Ks. prof. dr hab. Ignacy Dec, *Prawo naturalne* (rocznik II – 10 stycznia),

Ks. prof. dr hab. Roman Rogowski, *Bóg jako źródło, zasada i cel całej rzeczywistości* (rocznik I – 14 lutego),

Prof. dr hab. Andrzej Wiktor, *Ewolucja przyrody żywej* (rocznik I – 13 marca),

Dr Michał Kaczmarek³³, *Zakony w średniowieczu* (rocznik I – 13 marca),

Dr Roman Skawiński, *Nędza materializmu historycznego* (rocznik II – 13 marca),

Ks. bp dr Tadeusz Rybak³⁴, *Spotkanie* (roczniki I i II – 13 marca).

W trzecim roku szkolnym 1988/1989 sesje odbyły się w dniach 9 października, 13 listopada, 13 grudnia, 8 stycznia, 12 lutego, 12 marca, 9 kwietnia, 21 maja, 11 czerwca – równoległe już dla trzech roczników. Liczba zajęć wzrosła o 27, ale poziom i różnorodność tematyczna były utrzymywane. A oto wybór tematów i wykładowców z roku 1988/1989:

²⁸ Ludwik Wiśniewski (1936–) – duchowny (OP), duszpasterz akademicki (w latach 1981–1988 we Wrocławiu, w latach 1988–1990 w Krakowie), organizator tzw. Tygodni Społecznych.

²⁹ Maria Sujak, właśc. Zofia Maria Sujak-Kałużczyńska – psycholog.

³⁰ Karol Modzelewski (1937–) – historyk, pracownik naukowy PAN i Uniwersytetu Warszawskiego.

³¹ Krystyn Matwijowski (1936–2017) – historyk, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego.

³² Stanisław Cebrat (1945–) – biolog, genetyk, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego.

³³ Michał Kaczmarek (1948–) – historyk, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego.

³⁴ Tadeusz Rybak (1929–2017) – duchowny, teolog, w latach 1977–1991 biskup pomocniczy wrocławski.

Ks. dr Franciszek Głód, *Zadania rodziny chrześcijańskiej* (rocznik III – 9 października),

Prof. dr hab. Józef Łukaszewicz, *Refleksje nad dziesięcioleciem pontyfikatu* (rocznik III – 9 października),

Doc. dr hab. Leon Kieres³⁵, *Wybrane problemy funkcjonowania samorządu robotniczego w zakładach pracy* (rocznik III – 13 listopada),

Ks. kardynał Henryk Gulbinowicz, *Spotkanie* (wszystkie roczniki: I, II i III – 13 listopada),

Jan Plater Gajewski³⁶, *Polacy w ZSRR* (rocznik I – 8 stycznia),

Prof. dr hab. Jan Kolasa³⁷, *Prawa człowieka* (rocznik III – 8 stycznia),

Ks. bp Adam Dyczkowski, *Harcerstwo a Kościół* (rocznik III – 12 lutego),

Dr Adam Basak³⁸, *Uwagi o przyczynach i chronologii zimnej wojny* (rocznik II – 12 lutego),

Ks. Andrzej Dziełak³⁹, *Rozumienie Pisma św.* (rocznik I – 12 marca),

Red. Maciej Kozłowski⁴⁰ (Kraków), *Wojna polsko-ukraińska* (rocznik III – 12 marca),

Prof. dr hab. Roman Duda, *Polskie dylematy* (rocznik I – 9 kwietnia),

Doc. dr hab. Zygmunt Gałdzicki, *Nauczanie społeczne ks. prymasa Stefana Wyszyńskiego* (rocznik I – 9 kwietnia),

Dr Mikołaj Firlej⁴¹, *Człowiek i praca w nauczaniu Jana Pawła II* (rocznik II – 9 kwietnia),

Doc. dr hab. Wiesław Samecki⁴², *Przedmiot nauk ekonomicznych* (rocznik III – 9 kwietnia),

Ks. Stanisław Pawlaczek⁴³, *Nauczanie społeczne papieży soborowych* (rocznik I – 21 maja),

Dr Adolf Juzwenko, *Praca Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” we Wrocławiu – wybory* (rocznik II – 21 maja),

Dr Maciej Kałuszyński, *Wolność człowieka – podsumowanie* (rocznik III – 11 czerwca).

³⁵ Leon Kieres (1948–) – prawnik, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego, sędzia, samorządowiec.

³⁶ Jan Plater Gajewski (1909–1998) – działacz i organizator życia polskiego w Kazachstanie (w latach 1967–1970 organizował w różnych miastach tej republiki sowieckiej Koła Przyjaźni Polskiej). W 1988 roku powrócił do Polski.

³⁷ Jan Kolasa (1926–2016) – prawnik, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego. W latach 1995–2005 członek Rady Kuratorów ZNiO.

³⁸ Adam Basak (1934–) – historyk, prawnik, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego.

³⁹ Andrzej Dziełak (1947–) – duszpasterz akademicki, współinicjator Arcybiskupiego Komitetu Charytatywnego.

⁴⁰ Maciej Kozłowski (1943–) – historyk, dziennikarz, dyplomata, współpracował m.in. z „Tygodnikiem Powszechnym”.

⁴¹ Mikołaj Firlej (–1991) – pracownik naukowy Politechniki Wrocławskiej.

⁴² Wiesław Samecki (1927–2007) – ekonomista, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego.

⁴³ Stanisław Pawlaczek (1940–) – duchowny, jeden z kapelanów dolnośląskiej „Solidarności”, kapelan środowiska prawników we Wrocławiu.

W roku 1989 skończył się pierwszy trzyletni cykl. Z naszego pierwszego rocznika do końca dotrwała ponad połowa przyjętych trzy lata wcześniej osób, z czego jedna trzecia zdała wszystkie przepisane egzaminy w każdym z pięciu bloków i uzyskała dyplomy; pozostali dostali zaświadczenia o uczęszczaniu. Niemal wszyscy dyplomanci wyrazili wolę kontynuowania uczestnictwa.

O sytuacji Studium po trzech latach jego działania mówi poniższe sprawozdanie.

Sprawozdanie
z działalności Chrześcijańskiego Studium Społecznego w roku 1989

Studium działa już czwarty rok jako drugi kierunek Archidiecezjalnego Studium Teologicznego kierowanego przez ks. prałata dra Franciszka Głoda.

W skład Rady Studium wchodzi: ks. dr Franciszek Głód, prof. dr Roman Duda, doc. dr Zygmunt Gałdicki, dr Michał Kaczmarek, dr Maciej Kałuszyński, prof. dr Józef Łukaszewicz, prof. dr Andrzej Wiktor. Zadaniem Rady jest kierowanie Studium, a w szczególności przyjmowanie słuchaczy, zatwierdzanie programów, ustalanie wymagań organizacyjnych itp.

Studium trwa 3 lata. W roku szkolnym 1988/1989 ukończyła je pierwsza grupa licząca 49 osób (p. załącznik⁴⁴). Na mocy decyzji Rady każdy uczestnik, po 3 latach uczęszczania, może otrzymać zaświadczenie o wysłuchaniu Studium, a ci, którzy zdadzą przepisane egzaminy – otrzymają dyplomy. Tych drugich mieliśmy 16 (p. załącznik⁴⁵). Absolwenci, którzy otrzymali dyplomy, rozpoczynają II stopień Studium, którego zasadniczym elementem są seminaria. Po napisaniu i przyjęciu pracy Rada Studium wystąpi z prośbą o nadanie misji kanonicznej w zakresie tematyki Studium.

Obecne 3 roczniki Studium mają 78 słuchaczy. Rekrutują się oni ze środowisk Duszpasterstwa Ludzi Pracy, w przeważającej części spoza Wrocławia, w tym z: Bielawy, Brzegu, Dzierżoniowa, Jeleniej Góry, Kowar, Lubina, Nowej Rudy, Nowej Soli, Trzebnicy, Wałbrzycha, Zgorzelca. Zajęcia odbywają się 9 razy w roku, w drugą niedzielę miesiąca (od października do czerwca) i składają się z 3 wykładów z dyskusjami, mszy św. oraz agapy. Prowadzą je nauczyciele akademicki z Wrocławia oraz zaproszeni goście – grono wykładowców stale rośnie. Do programu Studium wchodzi też odbywane raz w roku Dni Skupienia. W tym roku odbyły się one 23–25 czerwca w Jugowicach k. Świdnicy.

Tegoroczni absolwenci Studium założyli, na podobnych zasadach oparte, Studium Społeczne w Bielawie, przy parafii Najświętszej Maryi Panny.

Studium prowadzone jest siłami społecznymi, a z zasiłków otrzymywanych od Społecznego Komitetu Nauki i od ks. prałata Franciszka Głoda pokrywa się jedynie koszty administracyjne oraz wypłaca niektóre honoraria. W okresie październik 1988 roku – czerwiec 1989 roku wydano 200 000 zł, w tym 63 000 – na obsługę administracyjną i 137 000 – na honoraria. Wpłynęło 200 000 zł, w tym 150 000 zł z SKN i 50 000 od ks. prałata. W kasie na dzień 1 października 1989 roku było 90 000 złotych.

Pracownicy Studium prowadzą też konwersatoria, które są otwarte dla wszystkich chętnych, także spoza Studium. Przewidywane niektóre tematy: Europa Środkowa, samorząd lokalny, myśl św. Augustyna, historia Śląska.

Koniec trzeciego roku szkolnego 1988/1989 działalności Studium zbiegł się z wyborami w dniu 6 czerwca 1989. Radykalnie zmieniły one sytuację w kraju, w tym i naszego Studium, chociaż wtedy jeszcze nie w pełni zdawaliśmy sobie z tego sprawę. Studium trwało więc nadal, został przeprowadzony kolejny nabór na rok I i w czwar-

⁴⁴ Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. akc. 19-20/18.

⁴⁵ *Ibidem*.

tym naszym roku szkolnym 1989/1990 zjazdy odbyły się w dniach 8 października, 12 listopada, 10 grudnia, 14 stycznia, 11 lutego, 11 marca, 8 kwietnia, 20 maja, 10 czerwca. A oto niektórzy ówczesni wykładowcy i poruszane przez nich tematy:

Prof. dr hab. Michał Pater⁴⁶, *Stosunki między Polakami a Niemcami na Śląsku w XIX i XX wieku* (rocznik I – 8 października),

Prof. dr hab. Roman Duda (senator RP), *Początki pracy parlamentu* (roczniki I, II i III – 8 października),

Prof. dr Herbert Myśliwiec⁴⁷, *Katolicka nauka społeczna do św. Tomasza* (rocznik I – 12 listopada),

Dr Jerzy Maroń⁴⁸, *Duchowni animatorami polskiej polityki zagranicznej w XVII wieku* (rocznik II – 12 listopada),

Dr Roman Chalimoniuk⁴⁹, *Gospodarka a prawo* (rocznik III – 12 listopada),

Ks. prof. dr hab. Józef Majka, *Zasady życia społecznego* (rocznik II – 10 grudnia),

Ks. kard. Henryk Gulbinowicz, *Spotkanie* (roczniki I, II i III – 10 grudnia),

Dr Mikołaj Firlej, *Problem pracy ludzkiej* (rocznik II – 14 stycznia),

Ks. dr Franciszek Głód, *Teologia kobiety* (rocznik III – 14 stycznia),

Dr Stanisław Cebrat, *AIDS – zagrożenie cywilizacji* (osobno rocznik II i rocznik III – 11 lutego),

Dr Adolf Juzwenko, *Budzenie się narodów Rzeczypospolitej na Kresach Wschodnich w XIX i XX wieku* (roczniki II i III – 11 marca),

Ks. prof. dr hab. Jan Krucina⁵⁰, *Życie polityczne* (rocznik III – 20 maja).

Jak wynika z przytoczonego wyżej sprawozdania, w 1989 roku Studium miało już absolwentów. Zgodnie z ich życzeniem w dniach sesji w roku 1989/1990 były dla nich organizowane osobne seminaria. Oto niektóre tematy seminaryjne i prowadzący:

Ks. dr Franciszek Głód, *Encyklika „Christifideles laici”*,

Prof. dr hab. Roman Duda, *Parlament i polityka*,

Dr Maciej Kałuszyński, *Wolność i odpowiedzialność w świecie współczesnym*,

Dr Adolf Juzwenko, *Europa Środkowa i jej korzenie*.

W całkowicie zmienionej sytuacji w kraju (system komunistyczny się rozpadł i PRL przeszedł do historii) doprowadziliśmy jeszcze czwarty rok szkolny

⁴⁶ Michał Pater (1927–2017) – historyk, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego.

⁴⁷ Herbert Myśliwiec (1926–1998) – filolog klasyczny, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego, współzałożyciel Klubu Inteligencji Katolickiej we Wrocławiu.

⁴⁸ Jerzy Maroń (1957–) – historyk, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego.

⁴⁹ Roman Chalimoniuk (1943–2014) – prawnik, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego.

⁵⁰ Jan Krucina (1928–) – duchowny, teolog, filozof i socjolog, w latach 1988–1992 rektor Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu.

1989/1990 do końca. Sprawozdanie się nie zachowało (może już go nie było?), ale zachowała się lista 28 absolwentów z 1990 roku, z których 11 otrzymało dyplomy⁵¹. Pragnienie dokończenia się na Studium zmalało jednak wyraźnie i w roku 1990 nowego naboru już nie przeprowadziliśmy. Poczuliśmy się jednak do obowiązku kontynuacji i z taką wolą weszliśmy jeszcze z rocznikami II i III Studium w piąty rok szkolny 1990/1991. Odbyły się trzy sesje w dniach 14 października, 11 listopada i 9 grudnia, w których jednocześnie kontynuowano seminaria dla roczników IV i V. Oto niektórzy wykładowcy i poruszane przez nich tematy:

Ks. prof. dr hab. Józef Majka, *Wolność i prawa osoby ludzkiej* (rocznik II – 11 listopada),

Ks. doc. dr hab. Tomasz Hergesel, *Ekologia i Biblia* (rocznik II – 9 grudnia),

Dr Edward Czapiewski⁵², *Drogi do niepodległości* (rocznik III – 9 grudnia),

Dr Adolf Juzwenko, *Polska i Rosja w XX wieku* (rocznik III – 9 grudnia).

Koniec był jednak nieuchronny. Ustępowało stare, kształtowała się III Rzeczpospolita i otwierały nowe, wcześniej niezbrane możliwości działania. Także dla mnie. W czerwcowych wyborach 1989 roku zostałem wybrany do Senatu, ale przez następne półtora roku jeszcze dojeżdżałem na Studium i opowiadałem o pracach parlamentu, a także prowadziłem seminarium. Jednakże w grudniu 1990 roku zostałem powołany na stanowisko wiceministra edukacji narodowej i na następne dwa i pół roku (do lata 1993 roku) przeprowadziłem się do Warszawy.

Studium zamarło, ale swoją cegiełkę w upadek poprzedniego systemu i w budowę III RP włożyło. Nie mam danych statystycznych, wiadomo mi jednak z rozmów z naszymi dawnymi słuchaczami, że wielu z nich weszło do samorządów i aktywnie zasilało różne ruchy niezależne. Trud się opłacił.

SŁOWA KLUCZOWE: Chrześcijańskie Studium Społeczne, Wrocław, 1986–1991

⁵¹ Z 11 osób, które wówczas uzyskały dyplomy, 5 pochodziło z Wrocławia, 1 – z Brzegu, 1 – z Dzierżoniowa, 1 – z Głogowa, 1 – z Nowej Rudy i 2 – z Nowej Soli (Dz. Rękopisów ZNiO, sygn. akc. 19-20/18).

⁵² Edward Czapiewski (1946–) – historyk, pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego.

ROMAN DUDA

CHRISTIAN SOCIAL COLLEGE (1986–1990)

SUMMARY

The article discusses the available materials documenting the functioning of the Christian Social College which operated in Wrocław between 1986–1991. The forming of the College, which started as a social initiative, was supported by many known figures from the world of science, higher education employees and Catholic church representatives. The author describes the five-year activity of the College, and complements the presented materials with commentaries.

KEYWORDS: Christian Social College, Wrocław, 1986–1991